

TEOLÓGIA ÉS ÉLET DIALÓGUSA

„Ha a jelen szituációban helyt akarunk állni, szellemileg s elsősorban teológiaiilag kell felkészülnünk. Máskülönben nem leszünk képesek felfogni, mit kíván tőlünk a zsinat s nem tudjuk majd befejezni, amit elkezdett.”

(Döpfner bíboros pásztorleveléből.)

Oly hangvételű írást közzétenni, melynek háttérében — ha csak burkoltan is — meghúzódik a gondolat: „mit és hogyan kellene jobban tenni”, általában a kevésbé becsült vállalkozások közé számít. Joggal keltheti ugyanis a gyanút, hogy közreadója sok mindent „jobban vél tudni”. Van azonban az éremnek másik oldala is: a helyesnek felismert célkitűzések, ha azokat kellő érvek is támogatják, feltétlenül hasznára válnak az életet szolgáló tudományosságoknak. E megállapítás fokozott mértékben vonatkozik a mind nagyobb számban megjelenő s bizonyos értelemben „új hangot” megütő teológiai tanulmányokra. Ezek a publikációk nem eleve az újat kívánják szolgálni. Újszerűségük többnyire az első keresztény századoknak nagy kötetlenségét és szabadságát, egyszersmind pedig komoly elmélyülésről tanúskodó szellemét idézi. Amidőn ugyanis e szempontoknak tesznek eleget, szükségképpen a „modern élet igényeinek is megfelelnek, melyeknek egyik kiemelkedő követelménye a szabad kutatás biztosítása. Van azután még egy másik jellemzője is ennek az „új hangú” hittudományos munkának: az az ősi és valóban ekleziasztikus szellem, melyben az egyházi tudományosság még nem mutat fel semmiféle „önelégtelenséget”, midőn evangélium és élet, „hit-tan” és „hit-élet” még szervesen összefüggnek és hatnak egymásra.

Mindjárt előljáróban meg szeretnők jegyezni — számos kiváló szerző figyelmeztetését tolmácsolva —, hogy ezeket az újszerű hangokat hallva, nem helyes eleve a gyanakvás szellemét felidézni. A következőkben felsorolt gondolatok manapság, hogy úgy mondjuk, a „levegőben vannak”, teológiai szakkönyvek és folyóiratok hasábjain állandóan találkozunk azokkal. Minden alapot nélkülöz az az aggodás is, mely a katolikus hittételek változatlanosságát féltené az élet minduntalan tapasztalható változásától, a tudományok haladásától. Ha a teológia elveszítené az élettal való kapcsolatát, életközelségét — írja Karl Rahner —, nyomában járna a veszély, hogy „sterillé” válik.

Amikor napjaink teológiai szerzői „életszerűségről” szólnak, egyben arra is figyelmeztetnek: senki se vélje, hogy a kor követelte igények kielégítése kimerül a sablonos tankönyvek „felfrissítésével”, a praktikus „corollariumok”, azaz az alkalmazandó gyakorlati következtetések fejezetvégi odaillesztésével. Elmélyült munkára van itt szükség, amelynek során két végletet kell kerülni. Az egyikre M. Schmaus hívja fel a figyelmet nagy dogmatikájában. Ez pedig az, hogy a vitathatatlanul értéket, új szintet hozó *kérügmátikus*, azaz igehirdető teológia tévesen vallotta, hogy a tudomány teológia legyen a „kitaposott úton” járó, változatlan alap és *mellelte*, tehát az iskolás tárgyalás mellé fel kell építeni a praktikusabb igehirdető teológiát. A másik véglet viszont az ún. merev „iskolás” teológia bizonyos fogyatékoságából ered, mely — Karl Rahner szerint — abban áll, hogy a megőrzés szempontját túlon túl hangsúlyozva, az élettől mind-

jobban eltávolodott. A múlt értékeit tisztán megőrizni csak az képes — folytatja Rahner —, aki a jövő felé is elkötelezettnek érzi magát. El-múlt nemzedékek gondolkodásmódja, gondolatvilága és módszerei ugyanis nem válhatnak az elkövetkezőknek szellemi pihenőágyává. A „mechanikus átadás” — amint azt Hans Urs von Balthasar kifejti (*Was soll Theologie? Ihr Ort und ihre Gestalt im Leben der Kirche*, (1953) — és a tradíció őrzése közé nem lehet egyenlőségjelet tenni. A tradíció élő s az egyházat szüntelenül életető kincs. Joggal teszi fel ezért ugyanő a kérdést: ha például Krisztus életének misztériumai (megtestesülés, megváltói halál, feltámadás stb.) csupán dogmatikai „ténybizonyítás” vagy az ezt megalapozó és kiegészítő „spekuláció” formájában jelenthetne csak teológiai munkát, akkor hol maradna a misztériumok élethalakító, a keresztény életet döntően befolyásoló jelentőségének feltárása? Vagy tán csak az ún. „épületes”, aszketikus irodalom hallathatja ezekről szavát?

A hittudományos munka sokban eltér számos szaktudomány művelésétől, legfőképpen azért, mivel tárgya — az Isten — maga az élet teljessége. Viszont, ha ezt számbavesszük, még követelőzőbben szólal meg a kérdés: hogyan lehetne tanúságot tenni erről az „életről” akár merő pozitív adathalmaz felsorakoztatásával, akár minden mást kirekesztő spekulációval? Erre a fonák helyzetre utalva jegyezte meg Michael Pfliegler, hogy számos régi és napjainkban is megjelenő teológiai munka prolemafelvetése és tárgyalásmódja a jól rendezett herbárium benyomását kelti. E herbáriumok oly növényeket őriznek, melyek *egykor* éltek. A valóságos növények azonban mindenkor az élettől duzzadó mezőkön virágoznak. Ezért tehát magáról az életéről, Krisztusról tanúskodó teológiai munkának ugyancsak életet kell őriznie és kibontakoztatnia. Virágzó és kívánatos életet, mely telve van az evangéliumi örömhírt öregbítő teológiával, a hittudomány szemüvegén keresztül figyelt egyéni és szociális problémákkal. Vitathatatlan — írja Pfliegler — annak az „existenciális” teológiának nélkülözhetetlensége, mely az éppen megélt óra, történelmi kor szükségletét és hivatását is tiszteletben tartja. Miként Krisztus megtestesülésekor, az „idők teljességében”, ezekben a reális életigényt kielégítő hittudományos munkákban is az időfelettség és az idők szava ölelkeznek.

A megújulás jelentősége

A teológiát hosszú évszázadokon át „a tudományok királynőjeként” emlegették. Ma viszont kétségtelen, hogy nagyon vékony kis réteg illeti ezzel a jelzővel. Nem ritka manapság az a vélemény, mely a teológiát nem látja egyébnek, mint valamiféle „titkos” tanításnak, az egyház, sőt annak csak egy része számára kisajátított monopóliumnak. Erre utalt *Papini* is: „Ma miért oly kevéssé népszerű az isteni teológia az emberek között? Hogy lehet, hogy a legfőbb tudomány, az Isten tudománya ma ismeretlen a tanult ember előtt is? . . . Miért látszanak meseszerűnek azok az idők, amelyekben még a pékek és kárpitosok, a nemesemberek és művészlelkek egyforma szenvedélyességgel tárgyalták a piactereken vagy a fogadószobákban a megtestesülés és a kegyelem kérdéseit?”

Ha szembenézünk a valósággal, őszintén meg kell állapítanunk, hogy a hittudomány valóban eltér feladatától, ha csupán „bibliothèque fermée”, zárt könyvtár marad, amint ezt a múlt század jeles tudósa, *Pitra* bíboros is megállapította. A teológia sohasem válhat ezoterikus tudománnyá, azaz keveseknek, a „beavatottaknak” tudományává, mert ez nem felel meg a keresztény hagyománynak. Elég, ha itt — ellentétképpen — Szent Pálnak,

az első nagy hittudósnak tanító leveleire utalunk, amelyek egy-egy egyház-község valamennyi hívőjéhez szóltak.

A Pitra által megfogalmazott óvás mélyebb okai után kutatva, azt három körülményre vezethetjük vissza: 1. A teológiai munka, mivel az idők folyamán túlságosan elméletivé vált, veszített abból a transzcendenciából, mely mindig legfőbb értékét jelentette. Istenről már-már úgy tárgyalt, mint valamilyen profán kutatóterület, vagy legjobb esetben, mint a filozófia tárgyáról. 2. A hagyományos iskolák nagy módszerbeli és formai kötöttsége mellett mind nagyobb nehézségbe ütközött, hogy a teológia a filozófiának és a modern tudományoknak haladásával lépést tart-hasson. 3. Az elméleti, racionális fejtegetések nagy szerepe mellett erősen háttérbe szorult az élet praktikus vonatkozásainak szemeltartása.

Hogy mennyire helytállnak e megállapítások, azt legújabban épp a *II. vatikáni zsinat* hangsúlyozta, amidőn a kinyilatkoztatás forrásaival foglalkozó tervezetet a 20. általános kongregáció a következő indokolással vette le a napirendről: „Az előterjesztés túlságosan iskolás és professzoros, hiányzik a pasztorális vonatkozás... több érintett pontban a teológiai kutatás még folyamatban van... s a tervezet nem bátorítja a nyílt és becsületes tudományos kutatást.” Napjaink hittudományos munkájának jelentős feladatai közé tartozik tehát, hogy új életet és pezsgést vigyen a régi és szolid fundamentumokra épülő tanításba. Természetesen nem azon a módon, hogy a modern kor ízléséhez minden téren fenntartás nélkül igazodjék, hisz számtalan a még kialakulatlan, forrongó probléma. Nem is úgy, hogy saját maga alatt vágja a fát, húzza ki saját lába alól a kinyilatkoztatás talaját, hanem úgy, hogy a lelkeknek, az igazság után kutató lelkeknek igényeit kielégíthesse. A megújítás azt sem jelentheti, hogy a hittudomány a modern filozófiai irányzatok valamelyikének gondolkodásmódját, elveit vagy nyelvezetét vegye át. Azt azonban igényli az az újító törekvés, hogy a teológia is szemmel tartsa, figyelje azokat a tapasztalatokat, melyekre az újjáébredő filozófiai rendszerek épültek.

E megújító törekvésnek semmiképpen sem áll útjában maga a keresztény tanítás, mivel más az igazság, s más az öltözet, melyben az igazság megjelenik. Azt sem feledhetjük, hogy az igazság mindjobban megvilágosodik, kidomborodik, ha azt több oldalról, újabb és újabb argumentumokkal világítjuk meg. E célból a teológia számára csak hasznos, sőt létfontosságú lehet, ha újra szoros kapcsolatba kerül az élettel, annak pozitív irányba, tehát Isten felé is mutató eredményeivel. Ezért — hasonlattal élve — helyes, ha az örök igazságok óborát új tömlőkben méri ki az emberiségnek, ha leteszi a divatjamúlt ólomkupát s kristálypohárban nyújtja azt. Az „isteni tudományhoz” semmiképp sem illő, hogy elnyútt ruhát viseljen.

Ismételten hangsúlyozni kell a teológiával kapcsolatban, hogy — mivel a kereszténység nem manicheizmus vagy más olyan szekta, ahol a tanítás tartalmilag megoszlik a beavatottak és be nem avatottak között — nem szabad lebecsülni bárkinek *lelki* (nem *szellemi*) befogadóképességét. A kereszténységben az egész kinyilatkoztatás szól minden lélekhez. A Lélek ott fű, ahol akar, s nem tudható, kinek a lelkében mily mértékben munkálkodik. Sőt, hogy kinek értelmét mily fokban világítja meg. Nem téveszthet és ijeszthet meg tehát a misztérium, az „isteni titok” szónak jelentősége sem, hisz Szent Pál leveleiben is sűrűn találkozunk ezzel a szóval. Nem szabad attól sem félnünk, hogy olykor „lefordíthatatlan”, megmagyarázhatatlan marad e szó. Ha ugyanis a hitigazságokat emberi

erőlködéssel addig próbálnók „magyarázni”, míg azok „érthetővé” válnak (és nem ésszerűvé!), akkor a hit magaslatairól könnyen racionalizmusba tévedhetnénk. Ahol Isten kinyilatkoztatásáról esik szó, ott szükségképpen marad kapu a misztérium, a „titok” számára is.

A dialógus, mint módszer

Köztudomású, hogy teológia, igehirdetés, szentségek kiszolgáltatása s a keresztényeknek a tökéletesség felé való törekvése az egyház életében szervesen összefüggő tényezők. Mindezek az egyháznak — hogy úgy mondjuk — üdvösségszolgáló funkciói, melyek élet és tanítás harmóniájáról tanúskodnak. E harmónia jelenti egyrészt a keresztény vallásnak „tanrendszerbe” való merevedéstől, másrészt pedig a szektás „evangelizmustól” való mentességét. Az elmélet és gyakorlat kart karba öltő egyensúlya a keresztény Krisztus-követés megvalósításának útja. Természetesen ennek az egyensúlynak gyakorlati megvalósítása nem csekély és nem is könnyű feladatot jelent.

Anyaszentegyházunkban, mint minden emberekből álló közösségben, szintén felfedezhető a más területeken is jelentkező véleménykülönbség, modern kifejezéssel, a „jobb” és „bal” oldal, a „pártok” feszültséget eredményező szerepe. E tényen nincs titkolni vagy csodálkozni való, hiszen ez hozzátartozik az egyház emberi arculatához. Sokan ugyanis — az egyházon belül — inkább arról az oldalról tekintik az egyházat s annak tanítását, amely örök és változatlan. Az ilyenek többnyire féltékenyen aggódnak a változatlanért, féltve azt minden „újtól”, változástól, hétköznapiságtól. Mások viszont az egyház életében a folyamatosan zajló változásokat veszik előbb észre s csak ezeken keresztül tekintenek az örök értékek felé. Az ilyenek — a krisztusi hasonlattal élve — az evangéliumot inkább kovásznak, mustármagnak tekintik, mely erjeszt és növekszik, mintsem a féltve őrzött lelki javak és tanítás merev foglalatának.

Ez a kívülálló számára olykor feltűnést keltő, ellentétes törekvés végigvonul az egyház egész történetén. Kifejezést nyert már az apostolok életében, Szent Péter, Szent Jakab és Szent Pál vitájában. S annak ellenére, hogy a két „irányzat” más-más úton haladt a közös cél, az evangélium terjesztésének szolgálatában, a kiegyenlítődé, a harmónia nem hiányzott soha. Bár az első apostoli zsinat is erőteljes ellentét jegyében kezdődött, folytatása mégsem „veszekedés” vagy szakítás lett, hanem lecsillapult dialógusban fejlődött tovább s keresztényi összhangban zárult. Akkor és azóta is, ha valamilyen, az egyház életét s funkcióit érintő komoly kérdés került előtérbe, az volt kívánatos, hogy testvérek üljenek össze ilyen „párbeszédekre”. Nem egyszer hangzottak el ezeken a dialógusokon olyan szavak is, melyeket az első percekben a „másik oldalról” el kívántak hallgattatni, s mégis az idő ezeket igazolta.

A hittudománynak is, miként az egyháznak, magán kell viselnie Jézus Krisztus isteni és emberi természetének túlközéseként az isteni és emberi vonásokat egyaránt. Az Ige testté válásának egyik következményeként kell elkönyvelnünk azt a valóságos adottságot, amelyben az isteni ige az emberi „szóval” találkozik. E találkozás a keresztény dialógusnak is minden időkre szóló ősmintája, akár egyszerűen párbeszéd, akár olykor disputa formájában is jelenik meg. Jézus Krisztus maga is alkalmazta a dialogizáló formát, midőn az emberi szóval, az apostolok, a számariai asszony vagy épp a farizeusok szavával került kapcsolatba. E párbeszédeknél és vitáknál mindig ugyanaz a cél lebegett Krisztus szeme előtt: hitre vezessenek.

Minden teológiai dialógus és disputa is, mely nem a hit elmélyítését igyekszik előmozdítani, hanem csak „vita a vita kedvéért” és csupán öncélú filozófiai eszme-futtatás, nem gyarapítja az egyház életterejét, nem szolgálja a lelkek javát.

Milyen legyen az egyházban a hittudomány képviselői között a dialógus a „jobb” és „bal” oldal között? Röviden: keresztényinek kell lennie. Részletezőbben *Dejaife* nyomán (*Theologie der Gegenwart*, 1962. 137—140) elmondhatjuk róla, hogy valódi dialógusnak kell lennie, azaz nem két monológ egymás mellé állításának. Ez utóbbi magatartás ugyanis elnéz a partner feje fölött és csakis a magát hajtogatja, s ami figyelmet mégis szán az „ellenfél” felfogásának, az gyanakvással terhes. A dialógus továbbá csakis a krisztusi alázatosság szellemében képzelhető el, hiszen sohasem a saját, hanem a Mester szavát kell közvetítenie, magyaráznia. Bármennyire is alkalmaz alapvető és mély „spekulációkat” a hittudomány, semmiképp sem holt betűt, merev törvényt, esetleg az értelem élességéről tanúskodó merev teóriát kell közvetítenie, hanem a krisztusi igazság éltető kútforrását kell mások számára megnyitnia. Fontos tényezője még ennek a dialógusnak, hogy az egyházi hierarchia védelme s a tanítóhivatal felügyelete alatt történik. E védelem és felügyelet azonban nem oly korlát, amely a dialógus részvevőit jelentéktelen beszélgetőkke alacsonyítaná. Annál kevésbé, mert a tanítóhivatalnak rendszerint nincs eleve előre elkészített válasza a felmerülő kérdésekre. A teológia története nagyszámú példával igazolja, hogy számos probléma volt nyílt vita és dialógus tárgya, olykor évszázadokon át. Az egyházi tanítóhivatalnak kétségtelenül felelősségteljes feladata, hogy Isten akaratát „itt és most” fel tudja ismerni és a dialogizáló feleknek — olykor tán szokatlanul és „modernül” hangzó — szavaiból ki tudja hallani, amit a „Lélek mond az egyháznak”. Az egyházi tanítóhivatal azonban nem felejtkezik meg arról sem, hogy Isten nem egyszer használta már fel a jelentéktelen, de gyermekien nyílt eszű és szívű „Sámueleket” fontos igazságok közvetítésére. Éppen ezért a hierarchiának egyenesen feladatai közé tartozhat, hogy a dialógust „ki-provokálja”, ha pedig már kialakulóban van, akkor annak szabad folyást kell engednie, ügyelve természetesen a hit tisztaságára. Ha nem ezt tenné, akkor az egyházi élet dinamizmusát bénítaná meg.

Végezetül nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy az egyházi tanítóhivatal felügyelete alatt végbemenő dialógus nemcsak embereknek egymásközötti, hanem Isten és ember viszonyát jelző kapcsolatot is. Szépen ír erről Bernard *Haring*, felhíva a figyelmet, hogy amint az imádság sem egyoldalú emberi aktus, hanem Isten és ember találkozása szóban és válaszban, szeretetben és viszontszeretben, kegyelmi ösztönzésben és közreműködésben, egyszerűval emelkedett dialógusban, éppúgy Isten szava a kinyilatkoztatásban is várja, követeli az ember választát a teológiai elmélyülésben s az erre építő egyházi dialógusban és igehirdetésben. A kegyelem indítása és felhasználása a teológiai dialógusnak is velejárója. Ha nem erről a töről sarjadna, már nem az egyházi életfunkciók egyike, hanem csak gyarló emberi törekvés volna (*Das Gesetz Christi*, 1959. 736—738).

Örömhír és evangéliumi egyszerűség

A kereszténység kiinduló pontja, tanítása és ígérete az evangéliumi örömhír, az üdvösség kilátásba helyezése. Krisztus már nyilvános működésének kezdetén tanúságot tesz hivatásáról, ennek az örömhírnek hirdetéséről, midőn Izaiás próféciájának teljesülését bejelenti: „Az Úr lelke

rajtam, ő kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek... hogy meggyógyítsam a megtört szívűeket, szabadulást hirdessek a raboknak és a vakoknak megvilágosodást...” (Lk. 4, 18). Búcsúbeszédében is erről szól: „Ezeket mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen tibennetek és örömtök ezzel teljes legyen” (Jn. 15, 11). Szent Pál is erről az örömről szól gyakran híveihez, például „Töltsön el titeket a reménység Istene a hit teljes örömeivel...” (Róm. 15, 15).

Szinte önkéntelenül tolul a kérdés napjaink keresztényének ajkára: hogyan tudtunk erről az örökségről szinte egészen elfelejtkezni, az evangéliumi öröm világából más, komorabb színekkel festett életformát kialakítani? Hogyan tudta immár hosszabb idő óta ezt az öröm-hirdetést a keresztény tanítás is többé-kevésbé elhanyagolni? Tapasztalati tény, hogy a kereszténységen kívül, de azon belül is, számos lélek úgy tekint a katolikus tanításra, mint amely tele van tilalmi és korlátokat állító rendelkezésekkel s így olyan világ kialakítását célozza, amelyben a lélek nem egykönnyen örvend, esetleg fázik, vagy szinte unatkozik. André Gide ír e tényről egy alkalommal, s ha túl komor színekkel festi mondani-valóját, fel kell ismernünk annak részleges igazság-tartalmát is. Azt mondja, hogy az egyházba való belépéstől az tartja vissza, hogy annak tagjai már alig ismerik az evangélium világát. S ami még ennél is megdöbbentőbb, nemcsak, hogy alig ismerik, de még legtöbbször nem is tudják, hogy nem ismerik azt. (Paul Claudel et André Gide, *Correspondence* 1899—1926. Paris, 1949, 236 l.) Ha mindezt a hittudományos munkával hozzuk vonatkozásba, ugyancsak a tapasztalatra hivatkozva kell megállapítanunk, hogy nagyon sokat tanultunk az evangéliumról, óriási és impozáns tanrendszert épített rá a teológiai elmélyedés. Mindazt, amit az egyházi tanítóhivatal felügyelete mellett a hittudomány alkotott, feltétlenül igaznak is valljuk. Mégis, mintha a kiindulópontot, az evangéliumot csak gyermeki fokon elmondott történetként őriznők szívünkben. E gondolatot pendíti meg egyébként Romano Guardini is: „Az ember belső követelményként érzi, hogy Krisztust tegye kiindulóponttá. Nem annyira róla kíván hallani, mint tőle akarja gondolatvilágát irányíttatni. Nem a gondolkodás és tapasztalat törvényeit kívánja rá vonatkoztatni, hanem őt szeretné mint a valóságnak és lehetőségnek legfelsőbb mértékét elismerni „(Der Herr, 1940. 588—89). Teológia és élet számára egyaránt csak akkor válhat újra valósággá az evangélium által meghirdetett öröm, ha Krisztust teszi meg kiinduló pontjává — elvben és gyakorlatban — minden valóságnak és lehetségesnek.

A kereszténységben az élet indította útjára, alapozta meg az elméletet, a „tanrendszert”. Minden az „élet teljességéből” indult, hogy az értelem útján, nemegyszer keresztútján, oda újra felemelkedhessen. A kereszténységgel való „találkozás”, annak „felfedezése” az örök misztériumhoz vezető úton a kapu. S ebben a kapuban a lélek nem a „doktrínával” találja magát szemben, legalábbis nem abban az értelemben, ahogy ezt a kifejezést tudományelméletileg általában használják. A mindennapi tapasztalat is igazolja, hogy igen nagy azoknak száma, akik teljesen és őszintén keresztényekké lesznek, noha a keresztény tanrendszer tételeit csak elemi fokon ismerik. Különösen az első keresztény századokban találkozhatunk ezrével ilyenekkel. Kétségtelen, hogy a kereszténységre felfigyelő, annak lényegére tekintő lélek Krisztussal s az ő kegyelmével találja magát szemben. Azzal a Mesterrel, aki ma is él egyházában. Ezért hangoztatja oly erővel Feltrin bíboros: „Az evangélium továbbadása: az egyházban élő

Jézus Krisztusnak kinyilvánulása az emberek előtt.” Az absztrakt katekézis, a paragrafusok morál-kódexe, az elvontnak tűnő dogmatikus kifejtések sohasem telítődhetnek élettel az evangélium szelleme nélkül. Természetesen nélkülözhetetlenül fontos az intellektuális munka, annak pozitív igazolása, hogy a kereszténység megfelel az ember értelmes természetének. E munka azonban „steril” is maradhat a hit szempontjából — állapítja meg René Girault —, ezen az úton csak elméletileg, mintegy „kívülről” lehet megközelíteni a kereszténységet (*Pour un catholicisme évangélique*, Páris, 1961).

Ha kellően megbecsüljük ezt az evangéliumi, örömhírt hirdető szellemet, akkor ennek számbavételéből a hittudományos munka számára fontos következtetéseket vonhatunk le. A feladatok között vitathatatlanul a legjelentősebb, hogy a teológiai elmélyülés minél világosabban feltárja: miként lehet ma is, az üdvösség közel kétezeredik esztendejében Krisztust megismerő és követő kereszténnyé az ember? Mi és hogyan jut „Krisztus felfoghatatlan gazdagságából” (Ef. 3, 8) a hétköznapok kereszténye számára? Miért, minek és miképpen örüljön az élet szenvedései, megpróbáltatásai közt is a keresztény ember? E kérdések megválaszolásánál a keresztény életnek a történelmi mában kínáló, valóságos lehetőségeit kell a teológiai munkának latolgatnia.

Krisztus felszólítása Isten szavának hivatott közvetítői és magyarázóinak számára egészen egyszerű és félreérthetetlen: tanítsatok — a hit igazságainak ismertetése; kereszteljétek — szolgáltassátok ki a szentségeket; és tárjátok fel a parancsok megtartásának útját — az erkölcsi élet biztosítása. E hármas feladat teljesítésének szolgálatában áll az „*universa theologia*”, az egyetemes hittudományos munka is.

Tradíció-tisztelet és korszerűség

Hogy ennek az imént vázolt krisztusi küldetésnek birtokában az illetékesek a teológiai munka arányait megszabhassák, ehhez természetesen már kellő tapasztalat és tudományos iskolázottság szükséges. Végző fokon azonban nem lehet vitás, hogy ezeket az arányokat magának a kinyilatkoztatásnak belső arányai határozzák meg. Az összefüggések, a kinyilatkoztatás teljességének szemmel tartása feltétlenül felette áll a részletkérdések aprólékos taglalásának. Ezen nem azt kell értenünk, hogy a részletkérdések lelkiismeretes kidolgozása fölöslegessé válik, csupán az a — Krisztus korában a farizeusok által képviselt — szellem lesz félreállítva, amely a betű mögött nem látta meg a szellem gazdagságát s amely az üdvösség felé vezető utat így mesterségesen elzárta. Mi sem állhat távolabb ezért a teológiai munkától, mint ez a „lezártás”. A betű, az egyes definíciók nem jelenthetnek számára pontot, ellenkezőleg: kettőspontok, újabb indításokra vezető, ösztönző erők. Zsinati vitákban, esetleg évszázados kutatások árán kikristályosodott igazságok nem évülnek el ugyan, de nem is takarítják meg az illetékesek számára a további munkát. Ha az élő tradíció megmerevedett továbbadássá válnék, csak nehezen, komoly erőfeszítéssel lehetne azt újra éltető erővé tenni.

Kétségtelen, hogy a hittudományos munka legnehezebb feladatai közé tartozik a tradíciónak, mint élő kincsnek fenntartása és átadása. Bölcs diszkrécióra van itt szükség, mert a Léleknek a történelmi tegnapi még „aktuális”, életet őrző utasítása nem bizonyos, hogy ma is, a jelen történelmi szituációban szintén életmentő. Ez nem feltétlen bizalmatlan-

ságot jelent a mindenkori tegnappal szemben, azt azonban megköveteli, hogy a jelen biztonságát is a kinyilatkoztatás bizonyosságot nyújtó elvei szerint rendezzék. Jelenti ezeknek az elveknek a jelenben történő, az aktuális igényeket kielégítő alkalmazását. A régi értékek iránti tisztelet (egyházatyák, skolasztika stb.) a kellő diszkréció szellemében kapcsolódhat az ellenállhatatlanul utat törő új élet új értékeinek, munkájának megbecsüléséhez. Semmi sem bosszulja meg annyira magát, mint az adott történelmi konstelláció félre- vagy el nem ismerése — hangoztatja Hans Urs von Balthasar. A tradíció-tisztelet nem annyit jelent tehát, hogy valamit a már tovatúnt múltból vissza akarunk hozni, sem pedig azt, hogy a legfontosabb munka kizárólagosan a forráskutatás lehet. Jelenti azonban azt a keresztény humanizmustól sugallt szellemet, mely a forrásból a valóban életet tápláló nedveket gyűjti össze, s jelenti azt a felszabadult lelkiületet, mely örvendezni tud az igazságnak akkor is, ha az nem a megszokott keretek között, hanem új ruhában jelenik meg.

A keresztény tanítással szemben minden kor bizonyos sajátos igényeket is támaszt. Ezeket az igényeket — több szerző véleményét összefoglalva — három csoportra tagolhatjuk.

1. Szükség van biztos doktrínára, szilárd tanrendszerre. Igaz ugyan, hogy Krisztus parancsa, „menjetek és tanítsatok”, nem elsősorban az „oktató magyarázatot”, hanem az örömhír meghirdetését és elfogadását célozza, hisz Krisztus bölcsessége jól tudta, hogy az „oktatás” túlsúlya nem mindig s általában csak kevesek lelkében fakaszt örömet. Nem felelhető azonban soha a hittudományos munka, hogy az élő hit ésszerű megalapozása nélkülözhetetlen kelléke a mindenkori kereszténységnek. Az elméleti teológia szilárd vázat alkotó rendszere nélkül a kereszténység szentimentalizmusba, szubjektívizmusba torkollnék, esetleg a szellemétől távolálló filozófiai tanokkal, vallásokkal keverednék.

Minden ilyen rendszerezés „komplikált”, mivel kiterjedt anyag áttekintésére törekszik. Épp ezért nem nélkülözheti a spekulatív felépítést. Ugyanakkor viszont elhibázott dolog lenne, hogy az, aki a kereszténységet, annak lényegét kívánná megérteni, munkáját a tanrendszer vizsgálatánál kezdené. Az ilyen könnyen elkedvetlenednék s azt hihetné, hogy a keresztény vallás kizárólag a gondolkodó értelem vallása s csakis az „okos” emberek képesek a kereszténység közelébe férkőzni. Mindazok viszont — a másik végletben — akik a kereszténységet a „józan ész vallásának” könyvelik el, könnyen racionalizmusba juthatnának. Az ilyenek bizony nemegyszer értetlenül állnak a biblia lapjairól áradó egyszerűség előtt, s azok a szavak, melyek Jézus ajkáról elhangzottak s melyeket korának iskolázatlan szegényei is megértettek, inkább csak „szemléltető anyagként” szolgálnak spekulációikhoz.

Amikor ilyen — végleteket képviselő — véleményekről szólunk, természetesen nem a doktrínának jelentőségét szorítjuk háttérbe s nem a merev antiintellektualizmusnak kívánunk szószólóivá válni. A „tan” iránti igény figyelem-meltartása mellett azonban arról sem feledkezhetünk el, hogy például Indiában vagy az arab világban számos ember részesült „elméleti oktatásban”, sőt felsőbb fokú „hitmagyarázatban”, s mégis változatlanul buddhista, illetőleg mohamedán maradt.

2. Az igények latolgatásánál nem mehetünk el szótlánul a hitet igazoló, ún. *apologetikus* munka mellett sem. Erről szólva régít s mégis újat szeretnénk emlékezetbe idézni. „Az erényekben és szeretetben rejlő belső tartalom volt az az erő, mely az első századok keresztényeit Krisztushoz

vezette. Az apologetákat magukat is ez ragadta meg. Ez volt képes arra, hogy a gondolkodás bajnokait, a görögöket Krisztus tanítványává tegye” (*Duchesne: Histoire ancienne de l'Église*, 1911. I. 213). Az apologeták működése szinte egyidős a kereszténységgel. Az „apologetika” azonban — önmagában tekintve — az értelem kutató működése, mely a hit számára talajt készít, a hittel ellenkező felfogást cáfolja, a hit ésszerűségét igazolja. Tehát nem a hitet „bizonyítja”, hisz az — mint tudjuk — a kegyelemnek gyümölcse. Mindebből látszik, hogy bár jelentős, de csak „támogató” szerepet tölt be a keresztény életben (V. ö. *Chavasse: Conférence à la session des professeurs d'apologetique*, Paris 1955. 11—37).

Amikor tehát ezt a hitet támogató „rankót” a hittudomány felhasználja, egyrészt az értelemmel felruházott emberi természet igényeinek tesz eleget — s ez az igény napjainkban feltétlenül megalapozott. Másrészt azonban eleve lemond arról a szándékról, hogy „mindent megmagyarázzon”. Hitünk ésszerű hit, de vallásunk nem az ész vallása. Az „alapozás” mind a természetes, mind a természetfölötti sikon szükséges, de nem. elsőrendű feladat.

Ugyanitt kell megemlítenünk azt is, hogy az ökumenikus étosz is óv a „par excellence” apologetikus teológiától. Az ősi értelmezés — *apologethai* — a párbeszédés formula alkalmazását igényelte, nem pedig a szeretet ellen könnyen vétő „hitvita” szellemét. Nem a *Humani generis* enciklika által is elítélt, helytelen irónizmusnak mindent „összebékítő” alkalmazását kell propagálni, hanem a kereszténység lényegét jelentő szeretet ápolását. E szeretet tud „igent” és „nemet” mondani, ha a kötelesség ezt rója rá, de nem vész el a vitaközzé szenvedély sekélyességében. Ezért is inkább igénye korunknak az alapvetés (*theologia fundamentalis*), amely a krisztusi szavak értelmében nem „szétszór”, hanem „összegyűjt”.

3. Korunk igénye a *cselekvés*, a tett jelentőségének hangsúlyozása is. Erről manapság szinte fölösleges bővebben szólni. Akadtak természetesen e téren is túlzók, de nem mentes a túlzás veszélyétől korunk keresztény arculata sem, mely az „actió” fontosságát olykor túllontul hangsúlyozza. A cselekvés az életnek egy, de nem egyetlen tényezője. A szervezett akciókészség nem eredményezheti mintegy automatikusan a lelkeknek Isten felé való fordulását. A legjobban szervezett teológiai fakultás sem képes még önmagában hitet és keresztény meggyőződést támasztani.

A hittudománynak a korigényt kielégítő praktikus funkciói M. Schmaus nyomán a következők: 1. a megismert és feltárt hittartalom kiteljesülése az *igehirdetésben* és keresztény *hitéletben*. E cél érdekében a teológia nem csak információkat tárol, nem csupán „tanít”, hanem aktíve résztvesz a Lélek által életetett egyház életmegnyilvánulásaiban. 2. Isten iránti engedelmességre, parancsainak megtartása sarkal, a reményt és szeretetet táplálja a lelkekben, földi eredményekre buzdít az örök értékek szolgálatában. Hogy e kettős funkciót elláthassa, óvakodnia kell az elbizakodottság szellemétől. Nem emberek fölé rendeltetett, hanem Istent és az embereket kell szolgálnia. Másrészt ügyelnie kell a megmerevedés veszélyére is. A tudományt, így a hittudományt is lehet „magáért a tudományért” művelni. E módon viszont a teológia jejes légkört árasztana maga körül. Legfőbb veszély e téren a sematizálás, az élet jogtalan és értelmetlen leegyszerűsítése. Az Istentől teremtett ember jogait és értékeit, a földi kultúrát, a gazdasági életet, a szociális rendet, a profán tudományokat sematizáltan, mintegy „felülről” kezelni, számba nem venni azokat, súlyos hiba volna.

A teológia és a tudományok kapcsolata

A teológiai munkában minden időben, napjainkban azonban különösen képpen annak nevezhető kor-követelte igény a tudományok fejlődését számontartó magatartás.

Közismert tény, hogy ma már egyetlen szaktudomány sem képes tárgyát maradék nélkül feldolgozni. Így például a közgazdaságtannak fel kell használnia a természettudományok, a politika, szociológia, jogtudomány stb. tapasztalatait, eredményeit. „Sok dolgot egyetlen pillantással egészként látni, az egyeseknek a rendszerben a maguk helyét kijelölni, mindenkori értéküket felismerni, összefüggéseiket, a kölcsönös függésüket meglátni: a filozófia feladata” — írta már J. H. Newman is (*Vom Wesen der Universität*, Laros Bücher, 1960. 145 l.).

A mi katolikus szemléletünkben ezt a kettős integrációt — a rokon szaktudományok és a filozófia részéről érkezőt — a természetfölötti hit s az azzal szoros kapcsolatot tartó teológia integrálja a harmadik szinten. Végzi ezt azzal, hogy az értelmi munka s a tapasztalás megállapításait emberről, világról, Istenről a kinyilatkoztatás fényében szintézisre emeli. Itt már nem „kiegészítésről”, hanem végső értelmezésről van szó. Senkit se aggaszon fölöslegesen a gondolat, hogy ezen az úton a tudományok által felkutatható világot mintegy „kiszolgáltadjuk” a természetfölöttinek, a „vak erők” hatalmának. Helytelen volna az a vélemény is, hogy a hit-életet mintegy alátámasztó hittudománvt — a vallásossággal együtt — csakis a szív, az érzelmek világára korlátozzuk. A közelmúlt néhai ismételt hangsúlyozták, hogy a természetfölötti *nem* azonos az „odaát valókkal”, és semmiféle emberi erővel sem választható mesterségesen szét a tapasztalható, természetes világtól. A mi meggyőződésünk szerint a természetfölötti nemcsak specifikus, keresztény értelemben jelent felemelést és megszentelést, hanem a természet rendjében is erősítő támogatást nyújt.

Az egyházi tudományosság, a teológia nem is járhat el másképp, csakis e szintézis szellemében. Nem lehet feladata az egyházi tudományosságnak sem, hogy eleve befalazott világban, esetleg meghaladott fizikai világképben élve, ne vegyen tudomást az újabb problémákról. Ebben az esetben ugyanis az egyházhoz, hitükhöz ragaszkodó elmékben hasadásos tüneteket volnánk kénytelenek tapasztalni. Nem a hitet érintő kérdések „újraértékelésére” kell itt gondolnunk. Az egyházi tanítóhivatal ébersége ezt mindig ellensúlyozná. Ugyanakkor viszont igazolni tartozunk azt is, hogy a vallásos meggyőződés sohasem jelent a tudományos kutatás számára akadályt. Vitathatatlanul szükséges az is, hogy olyan nyelven beszéljen s értsen filozófiánk és teológiánk, melyet minden tudományos fórum megért. Szükséges, hogy a régészet, filológia, természettudományok stb. szakemberei, ha nem is a hit szemével tekintenek a teológiai munka eredményeire, mégis mindig szolid, valódi tudományos felkészültséget tapasztaljanak e határterületeket érintő fejezeteinél. Komoly tudományos munkát a teológia is csak a gondolkodó emberek számára biztosított szabad és nyilvános fórumon végezhet eredményesen, szabad véleményeknek és ellenvéleményeknek szeretetben feloldódó dialógusában.

Ezen az úton jártak a nagy hittudós-elődök, midőn a saját századukban „korszerű” tudományos munkát végeztek, nagyszerű szintéziseket alkottak. S ez az út a jövő útja is. A tudományos fejlődés ugyanis, amely az újkor kezdete óta szinte rohamlépésekben tör utat, valósággal kényszeríti a teológiát, hogy a kinyilatkoztatás súlyos kijelentéseit oly aktuális

valóságoknak hozza mintegy foghatóan közelébe, amelyek a modern életet nagy erővel alakítják. Ezek általában: az emberi közösség s a világnak mindenki előtt értéként elfogadott dolgai. Nagy feladat vár még itt a hittudományos munkára: a világot, az egyetemes kozmoszt s a benne szinte parányként ható óriást, az embert kell — a profán tudományok eredményeivel összhangban — mindjobban az üdvösség történetének reflektorfényébe helyezni.

Végezetül azt a kívánatos és dicséretes törekvést szeretnők még megemlíteni, amely az ígéhirdetésnek és teológiának a gyakorlatban ismételt jelentkező szétválását igyekszik megakadályozni. Amint csüggedően hat olykor, hogy a hit ismereteiben a lekipásztor és a hívek között milyen nagy ellentét lehet, éppúgy megütközést kelthet az is, amidőn a lekipásztor feledkezik meg arról, hogy ő is „teológus”, akinek elsődleges forrásokból s nem jelentéktelen példatárakból kell merítenie tudását.

A tudomány-szociológia egyik megállapítása az, hogy minden korban az uralkodó szociális perspektíva döntően befolyásolja a tudományos közlésmódszereket. Nem arról van itt szó, hogy a tudásanyagot tartalmilag a körülmények változtatják meg. Bizonyos azonban, hogy a tartalom közlésének módszerében, a kiemelkedő gondolatoknak s a közlési formáknak arányaiban és minőségében folytonos haladás van. Ebből következik, hogy minden kornak megvolt és megvan a sajátos igénye a „maga hittudománya” iránt is. Ezt a Bernard Häring, Karl Rahner és még sokak által nyomatékozott igényt számosan kiegészítik azzal is, hogy a vázolt széles alapokra építő teológiai munka nem nélkülözhet bizonyos bátorságot sem. A teológusokat sem illeti meg a tévedhetetlenség, de ez nem hátrányt, hanem bizonyos előnyös „gátlástalanságot” jelent. Az esetleg újszerűen ható véleményeket a hozzáértők mindig kellő tárgyilagossággal bírálhatják s ezzel a haladás ügyét szolgáló dialógust segítik elő, amelynek pozitív eredményeit az egyházi tanítóhivatal örömmel fogadja. Szükség esetén kellő diszkrécióval szabályozza. Az egyházi élet fejlődése valóban oda irányul, hogy a régebben elég könnyen elhallgatást parancsoló vagy elféltést tartalmazó cenzúrák mind ritkább alkalmazásával a legilletékesebb helyen bizonyos „szellemi börtön” kapuit tarták fel. XXIII. János pápa más szavakkal ezt így fejezte ki a zsinat előestéjén: „Ablakokat kell nyitni s friss levegőt engedni be az egyházba.”

Hogyan lehet az egyház szemére vetni, hogy holtak a betűi? Minden a belső hajlandóságoktól függ: élet vagy halál Isten ajándékának elfogadása szerint.

A katolicizmus az egyetlen vallás, amely nem követte a vallások természetes fejlődését; ezek jelképesek és ködösek lesznek. A katolicizmus betű szerinti marad és mégis egyre szabatosabbá válik. Más a verete.

A tévedhetetlenségnek, miközben szorossá fűzi az egységet, kihatásában bátorítania kell az egyéni vizsgálódást. Minél szilárdabb egy helyzet, annál inkább elviseli a szabadságot.

Az egyházban a rögzített betűk mögött ott van az élő szellem és megvan az utak változatossága: az elvont és merev keretek között ott van az isteni élet szabad és hajlékony áradása.

MAURICE BLONDEL gondolataiból